

Ertokuş Külliyesi'nin planı

giriş kemeri bir taş-dört tuğla düzeninde almaşık tekniktir. İçten duvarlar ve örtü sistemi beyaz sıva ile kaplanmıştır.

Süslemeler, devşirme malzeme hariç yalnız taçkapı ve mihrapta görülmektedir. Taçkapının yüksek sivri kemeri, düz ve yuvarlatılmış çizgilerin iç içe geçmesi ve aralarında düğümlenmesiyle oluşan yürek ve baklava benzeri geometrik motiflerle süslenmiştir. Dıştaki dar şerit iç içe silmeli sivri kemerlerle, içteki kaval silme ise çapraz silmelerle hareketlendirilmiştir. Girişin kenarlarındaki nişleri iki taraftan sınırlayan şeritte yan yana silmeli ve aynalı kemerler görülür. Mihrabın dış çerçevesi dilimli kemer biçimi dendanlarla, kemer köşeliklerindeki rozetler on iki kollu yıldız geçmelerle, kemer hasır örgü ve nişteki madalyon ise yine on iki kollu yıldız geçmelerle bezenmiştir. Bu medrese, Anadolu Selçukluları dışında pek görülmeyen kapalı avlulu medreseler içinde, kubbenin bütünüyle duvarlardan kurtarıldığı tek ve oldukça erken tarihlî bir örnek olması açısından önem taşımaktadır.

Sekizgen prizma gövdeli türbe içten kubbe dıştan piramidal külâhla örtüldür. Kuzey, doğu ve güney cepheleri ekserinde yuvarlak kemerli birer fevkanî pencere bulunur. İçinde, tartışmalı olmakla birlikte bazı araştırmacılarca Mübârizüddin Ertokuş'a ait olduğu öne sürülen bir sanduka vardır. Yapıda kesme taş, tuğla, çini ve sıva kullanılmıştır. Duvar örgüsünde sarımtırak ve kırmızı taşların oldukça düzgün bir teknikte bir arada uygulanmasıyla renk almaşıklığı sağlanmıştır. Cephelerin köşelerindeki plasterler şaşırtmalı teknikte tuğlalarla örülmüş, içte döşeme kare tuğlalarla kaplanmıştır. Sandukanın firuze renkli çini kaplaması kısmen görülebilmektedir. Duvarlar ve örtü sistemi beyaz sıva-

lıdır. Türbenin, eyvana asimetrik yerleştirilmiş kapılar aracılığıyla açılması, kapıların üstündeki ikiz pencereyi kapatarak işlevsiz hale getirmesi, medreseye kuzeydoğu ve güneydoğu cephelerindeki duvarlarla dıştan bağlanmış olması ve ondan oldukça farklı bir teknik ve malzeme ile inşa edilmesi türbenin medreseye sonradan birleştirildiğini göstermektedir.

Medresenin doğusunda yer alan ve Böcüzâde Süleyman Sâmî'ye göre 900 (1494-95) yılında yapıldığı kabul edilen Feyzullah Camii XIX. yüzyılda büyük ölçüde yenilenmiştir. Çok sayıdaki oymalı başlıklı ahşap direklerin XIII. yüzyıl Selçuklu özellikleri göstermesinden dolayı bu yüzyıla ait bir ulu caminin temelleri üzerine inşa edildiği ileri sürülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılıoğlu İsmail Hakkı, *Kitabeler II*, İstanbul 1347/1929, s. 221-223; K. Erdmann, "Vorosmanische Medresen und Imarets vom Medresentyp in Anatolien", *Studies in Islamic Art and Architecture in Honour of K. A. C. Creswell*, London 1965, s. 49-62; Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, Ankara 1969, I, 46-49; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1972, II, 42-47; Ömür Bakırer, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara 1976, s. 148-149; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 324-326; Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir 1982, s. 41, 85; Süleyman Sâmî [Böcüzâde], *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi* (haz. Suat Seren), İstanbul 1983, s. 91-95; K. Belke — N. Mersich, *Tabula Imperii Byzantini 7. Phrygien und Pisidien*, Wien 1990, s. 47; Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri II: Mübârizeddin Ertokuş ve Vakfiyesi", *TTK Belleten*, XI/43 (1947), s. 415-430; Oktay Aslanapa, "Selçuk Devlet Adanı Mübarizüddin Ertokuş Tarafından Yapıtılan Âbideler", *İTED*, II/1 (1957), s. 97-111; Yılmaz Önge, "Emir Mübarezzeddin Ertokuş'un Kümbeti ve Çinili Sandukası", *Önasya*, III/27, İstanbul 1967, s. 14-15; Yıldız Demiriz, "Atabey'deki Ertokuş Medresesinde Bizans Devrine Ait Devşirme Malzeme", *STY*, IV (1971), s. 87-100.

AYNUR DURUKAN

ERTUĞRUL, İsmail Fennî

(bk. İSMAİL FENNİ ERTUĞRUL).

ERTUĞRUL GAZİ

(ö. 680/1281-82 [?])

Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan
Osman Bey'in babası.

Kimliği ve hayatı hakkında bilinenler, birçoğu geç dönemlerde kaleme alınmış eserlere dayanır. Kendisiyle çağdaş olan Bizans tarihçisi Georgios Pachymeres ile

XIV. yüzyıl Bizans tarihçilerinden Ioannes Kantakuzenos ve Nikephoras Gregoras'ın eserlerinde Ertuğrul Gazi'nin ismine rastlanmaz. Yine eserlerini XIV. yüzyıl ortalarında yazmış olan İbn Fazlullah el-Ömerî ile İbn Battûta gibi İslâm tarihçileri de Osman Bey'den bahsettikleri halde Ertuğrul Gazi hakkında hiçbir bilgi vermezler. Ona dair bilgiler, XV. yüzyıl başında yazılmaya başlanan ilk Osmanlı kroniklerinde yer alır. Bu kaynakların birçoğunda Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in babasının adının Ertuğrul olduğu ve Oğuzlar'ın Kayı boyuna mensup bulunduğu belirtilmektedir.

Ertuğrul Gazi'nin nesebi, kuruluştan 100-150 yıl sonra yazılmış söz konusu kaynaklarda değişik şekillerde Oğuz Han'a ve hatta oradan Nüh peygambere kadar götürülür. Osmanlı Devleti'nin ilk yılları hakkında hemen hepsi noktebevi bilgilere boğulmuş olan bu kaynaklarda Ertuğrul Gazi'nin babasının adı iki ayrı şekilde belirtilmiştir. İlk Osmanlı tarihçilerinden Ahmedî, Enverî ve Karamânî Mehmed Paşa babasının Gündüz Alp olduğunu yazarlarken Oruç b. Âdil, Âşıkpaşazâde ve Neşrî gibi tarihçiler onun adını Süleyman Şah olarak kaydetmişlerdir. Bu ikinci kaynak grubunda verilen bilgilerin doğru olmadığı bugün kesinleşmiş gibidir. Nitekim ele geçen Osman Bey'e ait bir sikkede "Osman b. Ertuğrul b. Gündüz Alp" ibaresinin bulunması bu fikri daha da güçlendirmiştir.

Tarihî an'aneye göre hükümdar çıkarılan beş Oğuz boyundan biri olan Kayılar'a mensup Ertuğrul Gazi'nin ataları, Anadolu'nun ilk fethi sırasında Sultan Tuğrul Bey ve Alparslan'ın emirlerinin maiyetinde olarak önce Ahlat bölgesine gelmişler ve buradan Anadolu'ya yapılan gazâ ve fütuhat hareketlerine katılmışlar, daha sonra Ahlat emirlerine bağlanıp onların maiyetinde Gürcüler'e ve Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı savaşmışlardı. XIII. yüzyıl başlarında Ah-

Bir silsilenâmede Ertuğrul Gazi'yi tasvir eden minyatür (Derviş Mehmed, *Sûbhatü'l-ahbâr*, Österreichische Nationalbibliothek, COD.AF, nr. 50, vr. 13^odan detay)

lat'ın Eyyübîler'in eline geçmesi ve ardından Moğollar'ın Ahlat bölgesini istilâsı üzerine Mardin'e gelerek kendileri gibi Kayı boyuna mensup bulunan Artukoğulları'na bağlandılar. Burada bir müddet kaldıkları anlaşılan Gündüz Alp ve beraberindeki Türkmenler, Moğollar'ın Mardin ve çevresini yağmalaması sonucunda bu bölgeden de ayrılarak Anadolu içlerine doğru hareket ettiler. Bu sırada Malatya civarında yaşayan Germiyanlılar Kütahya bölgesine geldikleri gibi Gündüz Alp idaresindeki Kayılar da batıya göç ederek önce Erzurum yakınlarındaki Pasinler ovasına, Sürmeliçukur'a yerleştiler. Kayılar'ın Pasinler'e gelmesinden kısa bir süre sonra Gündüz Alp'in hastalanarak vefat ettiği ve yerine oğlu Ertuğrul Gazi'nin aşiretin başına geçtiği anlaşılmaktadır.

Yine tarihî an'aneye göre Moğol saldırılarının bu bölgelerde de hissedilmesi üzerine ağabeyleri Sungur Tegin ve Gündoğdu'nun Ahlat'a geri dönmelerine rağmen Ertuğrul Gazi kardeşi Dündar Bey ile beraber batıya doğru hareket etti. Sivas yakınlarına gelip konakladığında burada Selçuklu ordusu ile büyük bir Moğol birliğinin savaştığını ve Moğollar'ın Selçuklu ordusunu bozmak üzere olduğunu gördü. Ertuğrul Gazi Selçuklu ordusuna yardım edince savaşın seyri değişti ve savaşı Selçuklular kazandı. Sadece Neşri'nin *Cihannümâ*'sında kaydedilen bu savaşın Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad ile Hârizmşahlar arasında yapılan Yassıçimen Savaşı (1230) olduğu da söylenmektedir. Savaşın sonra Alâeddin Keykubad Ertuğrul Gazi'ye yardımlarından dolayı iltifatlarla bulunarak hil'at giydirdi ve Selçuklu ülkesinde yaşamak için göç ettiklerini öğrenince Ankara yakınlarındaki Karacadağ ve çevresini ona verdi (1230).

Ertuğrul Gazi Karacadağ'da bir müddet kaldı, ardından da oğlu Savcı Bey'i (Saru Yatı) Sultan Alâeddin Keykubad'a göndererek ondan yeni yurt istedi. Osmanlı kaynaklarına göre sultandan gerekli izni aldıktan sonra belki de daha verimli topraklar elde etmek üzere batıya doğru hareketle Bizans sınırlarına kadar gelerek Söğüt dolaylarına, Aşağı Sakarya havzasına yerleşti. Burada Bizans sınırlarındaki kasaba ve köylerle karşı akınlar düzenlemeye başladı. Bu sırada I. Alâeddin Keykubad ülkesinin batı sınırlarını itaat altına almak amacıyla Bizans topraklarına bir sefer düzenledi. Konya'dan 1231 yılında hareket

eden ordu Sultanöyüğü'ne (Eskişehir) geldiğinde Ertuğrul Bey de maiyetiyle birlikte buraya gelerek sultana katıldı. Selçuklu ordusuyla Nikaia (İznik) Rum İmparatoru Teodoros Laskaris'e bağlı birlikler arasında bugünkü Pazaryeri ile Bozüyük arasındaki Ermeniderbendi denilen yerde yapılan savaşı, Ertuğrul Bey'in emrindeki akıncı süvarilerinin başarılı mücadelesi sonucunda Selçuklu ordusu kazandı. Bu haber Sultanöyüğü'nde bulunan Alâeddin Keykubad'a ulaştığında sultan çok sevindi ve Ertuğrul Gazi'yi taltif ederek Eskişehir ve çevresini kendisine verdi.

I. Alâeddin Keykubad bu zaferden sonra bölgenin önemli merkezlerinden olan Karahisar'ı (Karacahisar) kuşattı, ancak bu sırada Moğollar'ın Anadolu'ya girdikleri haberini alınca şehrin muhasarasını Ertuğrul Gazi'ye bırakarak geri dönmek zorunda kaldı. Ertuğrul Gazi ve beraberindeki Türkmen beyleri uzun süren bir mücadele sonucunda Karacahisar'ı ele geçirdiler (629/1231-32). Şehrin tekfurunu yakalayıp elde edilen ganimetin beşte biriyle birlikte Sultan Alâeddin Keykubad'a gönderdiler. Ganimetin geri kalanını da gaziler arasında paylaştırdılar. Ertuğrul Gazi Karacahisar Kalesi'ni ele geçirdikten sonra Söğüt üzerine yürüyerek Osmanlı Beyliği'nin ilk başşehri olan bu yere de hâkim oldu. Onun bu başarıları sonucunda Selçuklu sultanı Söğüt ve çevresini kendisine yurt olarak verdi.

Ertuğrul Gazi Söğüt ve çevresine yerleştikten sonra Bizans sınırı boylarında bulunan diğer uç beyleriyle birlikte mücadeleyi sürdürdüğü gibi komşu Rum beyleriyle (tekfurlar) dostluk kurmaya da çalıştı. Özellikle Belocome (Bilecik) ve Melangeia (Lefke, bugünkü adı Osmaneli) tekfurları Ertuğrul Bey ile gayet iyi geçiniyorlardı. Ertuğrul Gazi, kendisi gibi Kayı Türkleri'nden olup Selçuklular'ın Kastamonu uç beyi olan Hüsâmeddin Çoban'ın oğulları ile de dostane münasebetlerde bulunuyordu. Bu şekilde kışları Söğüt'te, yazları da Domaniç yaylalarında geçiren Ertuğrul Gazi zaman zaman Bizans sınırlarındaki bölgelere akınlar düzenliyordu. Onun Bizans'a karşı yaptığı bu akınlar sırasında çevrede bulunan Akçakoca, Samsa Çavuş, Kara Tengin, Aykut Alp ve Konur Alp gibi tecrübeli uç beyleri de etrafında toplanmışlardı. Böylece Söğüt'e yerleşmiş olan Kayı aşireti her geçen gün biraz daha büyüyerek kuvvetlendi. Osmanlı kaynakla-

rındaki rivayetlere göre Batı Anadolu'da Anadolu Selçuklularına bağlı bir uç beyi olarak faaliyetlerini sürdüren Ertuğrul Gazi, Cimri olayından sonra Bizans sınırlarına gelen Selçuklu Sultanı III. Gıyâseddin Keyhusrev'i karşılamış ve ona bağlılık bildirip hediyeler takdim etmişti (1279). Bu tarihten sonra Ertuğrul Gazi'nin oldukça yaşlandığı ve Kayı aşiretinin idaresini oğlu Osman Bey'e bıraktığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu son tarihten kısa bir süre sonra da doksan yaşını aşmış olduğu halde vefat etmiştir (680/1281-82). Ölüm tarihi olarak 1288 veya 1289 yılları da verilmektedir. Türbesi Bilecik ili Söğüt ilçesinin 1 km. doğusunda Söğüt - Bilecik yolu üzerinde bulunmaktadır. Kayı aşiretine mensup olanlar ve özellikle Karakeçili aşireti Ertuğrul Gazi'nin ölümünden sonra onun türbesini mânevî bir ziyaret yeri haline getirmişler ve yıllarca burayı ziyaret ederek şölenler tertiplemiş, cirit, güreş gibi millî oyunlarla atalarını anmışlardır. Ertuğrul Gazi'nin türbesi bugün de aynı şekilde ziyaret edilmekte ve Söğüt'te her yıl şenlikler düzenlenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Ahmedi, *İskendernâme* (nşr. İsmail Ünver), Ankara 1983, vr. 65^b; Karamânî Mehmed Paşa, *Tevârîhu's-selâtinî'l-Osmâniyye* (trc. İbrahim Hakkı Konyalı), İstanbul 1949, s. 343; Şükullah Çelebi, *Behçetü't-tevârîh* (nşr. Nihal Atsız), İstanbul 1949, s. 51; Aşikpaşazâde, *Târih*, s. 2-5; Oruç b. Âdil, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 4, 6; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), I, 55-65; İbn Kemal, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, I, Defter, s. 52-57; Mehmed b. Halil el-Konevî, *Tevârîh-i Âl-i Osmân* (nşr. R. Anhegger, TD, sy. 3-4 içinde), İstanbul 1952, s. 52-53; Enveri, *Düstürnâme*, s. 73-82; Hammer (Atâ Bey), I, 75-80; Hamîd Vehbî, *Meşâhîr-i İslâm*, İstanbul 1301, I, 5-37; M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (1959), Ankara 1972, s. 123 vd.; a.mlf., "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meselesi", *TTK Belleten*, VII (1944), s. 219-303; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ankara 1972, s. 423-425; İbrahim Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: 1071-1920*, Ankara 1980, s. 28-29; W. Eberhard, "Kayılar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar", *TTK Belleten*, VIII/32 (1944), s. 567-584; M. Şakir Ülkütaşır, "Ertuğrul Gazi İhtifâli", *TY*, sy. 252 (1956), s. 536-538; a.mlf., "Söğüt Beyliği Üzerine Bir Araştırma", *TK*, VIII/95 (1970), s. 769-775; M. Tayyib Gökbilgin, "Ertuğrul Gazi Türbesi: Söğüt", *TED*, IV-V (1974), s. 79-90; Sefa Öcal, "Ertuğrul Gazi, Türbesi ve Haziresinde Yatanlar", *TDA*, sy. 45 (1986), s. 97-184; Mükrimin Halil Yınanç, "Ertuğrul Gazi", *İA*, IV, 328-337; V. L. Ménage, "Ertoghrlul", *El²* (İng.), II, 710-711.

